

FATİH SULTAN MEHMED HAN

ED. FAHAMEDDİN BAŞAR
İSTANBUL: FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI, 2018, 570 SAYFA
ISBN: 9786052386149

Gamze BEŞENK*

Hem İslam tarihi hem de Türk tarihi açısından önemli bir şahsiyet olan Fatih Sultan Mehmed ile ilgili gerek yerli gerek yabancı pek çok çalışma yapılmıştır ama onu şahsiyetiyle, insanî yönüyle, sanatıyla, ilmî yönüyle, fetihleriyle -bilhassa İstanbul'un fethiyle- hükümdarlığıyla topluca kaleme almak zorlu bir iştir ve bu konuda yapılmış çalışmalar sınırlıdır. Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Yayınları arasından çıkan *Fatih Sultan Mehmed Han* kitabı, alanında uzman akademisyenlerin kalemiyle yazılmış 20 makaleden oluşmakta; geniş, kapsamlı ve en önemlisi de en güncel bilgileri barındıran bir çalışma olması dolayısıyla önem arz etmektedir. Kitapta Fatih Sultan Mehmed, fetih ve onun dönemiyle ilgili ele alınabilecek her unsur işlenmeye çalışılmıştır. Eser, aynı zamanda hat örnekleri, fotoğraflar, minyatürler, belgeler vs. ile zengin görsel malzeme de barındırmaktadır. Eserde işlenen konular, konuyla ilgili yazılan makale ve yazılar sırasıyla şöyledir:

Eser ilk olarak Abdülkadir Özcan'ın "Devlet Kurucu ve Kanun Koyucu Olarak Fatih Sultan Mehmet" (s. 19-27) adlı makalesiyle başlamaktadır. Özcan'ın makalesinde Fatih Sultan Mehmet döneminde çıkartılan, bu kanunların toplanmasıyla oluşan eserler tek tek ele alınıp içeriklerine değinilerek anlatılmaktadır. Özcan, devlet yönetiminde kanunun (törenin) önemini, bunun zaruri bir ihtiyaç olduğunu vurgulayarak Fatih Sultan Mehmet'e kadar gelen dönemde kanun koyma geleneğinden ve bunu uygulayan hükümdarlardan bahsetmiştir. Fatih Sultan Mehmet ilk defa bu örfî kanunları kanun mecmualarında toplatan padişah'tır. Bu da onun kurucu şahsiyetinin önemli bir göstergesidir.

"İlişkiler, Duygular ve Şahsiyetler Bağlamında Fatih Sultan Mehmed'in Ailesi" başlıklı makalesiyle Fatma Kaytaç (sf. 31-60) Sultan Mehmet'i ve ailesini merkeze alarak aile bireyleri arasındaki duygusal bağı, iletişimi ve bu bireylerin kendilerine has özelliklerini kaleme almıştır. Kaytaç, makalesini oluştururken Fatih'in eşleri ve çocukları üzerinde durarak kaynak olarak da Tâci Bey tarafından derlendiğini belirttiği *Münşeat Mecmuası*'nı kullanmış, çalışmanın içeriğini eldeki

* Arş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, gbesenk@fsm.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4342-2556>

belgeleri kullanarak oluşturmuştur. Fatih'in şahsiyeti ya da siyasetine dair çalışmalar olmasına rağmen etrafındaki aile fertleri hakkında daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olmasından dolayı Kaytaç'ın çalışması bu bakımdan önem arz etmektedir.

İsmail Erünsal'ın "Fatih Sultan Mehmet: Entelektüel Bir Sultanın Portresi, İlgi Duyduğu Konular, Kitaplar ve Kurduğu Kütüphaneler" (s. 63-94) adlı makalesinde Fatih'in hem bir insan hem de bir hükümdar olarak ilgi alanları, bu alanlarla ilgili okuduğu kitaplar, tercüme ettirdiği eserler ve bunları kimin tercüme ettiği; çoğalttırdığı eserler ve daha çok bunların hangi ilim dallarından olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca ilgilendiği yabancı diller, yabancı bilginlere çizdirdiği haritalar, İstanbul'a çağırdığı İtalyan ressamalar; kurduğu kütüphaneye İslam ilim ve kültürüyle ilgili hangi eserleri toplattığı, âlimlerle olan münasebeti, kısacası Sultan Fatih'in nasıl bir kültür adamı olduğu ve İstanbul'u hem Batı kültürüyle hem İslam kültürüyle birleştirmeye çalıştığından bahsedilmektedir.

Mehmet İpsirli'nin "Fatih Sultan Mehmed Dönemi Uleması ve İlmi Hayatı" (s. 97-112) başlıklı makalesinde Fatih'in ilme verdiği değer ve önem, döneminde yetişen âlimler, fetihten sonra İstanbul'a hangi âlimleri davet ettiği, bu âlimlerin padişah huzurunda yaptıkları münazaralar; onun döneminde kurulan eğitim kurumları (Sahn-ı Seman Medreseleri, Enderun), bu kurumların eğitim programları ve önemli bir ilmiye kurumu olan İstanbul kadılığı anlatılmaktadır.

Ali Bulut, "Fatih Sultan Mehmet'in Âlimlere Verdiği Değer" (s. 115-128) adlı makalesinde Fatih dönemindeki âlimlerden, bunların kim olduğundan bahsetmektedir. Fatih'e hocalık yapmış âlimler ve Fatih döneminde yetişen âlimlerin şöhretli isimlerinden olan şahısları isim isim ele alarak kısa biyografilerinin ardından bu âlimlerin o dönem için ihtiva ettikleri önemi, Fatih ile olan münasebetlerini anlatmıştır.

"Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi: Siyasi Olaylar" (s. 131-164) adlı makalesiyle Feridun Emecen, Fatih Sultan Mehmed dönemindeki yaşanan siyasi hadiseleri anlatmaktadır. Fatih'in iki kez tahta çıkışından itibaren başlayıp İstanbul'un fethinden, devletin kimlerle mücadele ettiğinden, gerek Anadolu içinde gerekse Batılı devletlerle yaşanan çatışmalardan, Karadeniz ve Akdeniz politikasından, kısacası onun saltanatı döneminde devletin gördüğü tüm hadiselerden ayrıntılarıyla bahsetmiştir.

Mahmut Ak "İstanbul'un Fethi" (s.167-180) başlıklı makalesinde İstanbul'un fetihten önceki kısa tarihinden ve II. Mehmed'e gelene kadar yapılan İstanbul muhasaralarından bahsederek daha sonra II. Mehmed'in İstanbul'u fethetmeden önce aldığı siyasi ve stratejik önlemler, yapılan askeri, teknik ve diplomatik hazırlıklar, Bizans içerisinde gelişen olaylar, fetih sırasında uygulanan savaş stratejileri ve idari yöntemler; son olarak fethin nasıl gerçekleştiğini ayrıntılarıyla anlatmıştır.

"Fatih Sultan Mehmed Devrinde Askeri Yapı" (s. 183-210) adlı makalesinde Abdülkadir Özcan, ilk olarak Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarından Fatih dönemine kadar gelen askerî yapıyı verdikten sonra Fatih Sultan Mehmed dönemindeki *Kara Kuvvetleri* ve *Deniz Kuvvetleri* ni ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

Fevzi Yılmaz'ın "Fatih Sultan Mehmed Döneminde Teknoloji, Malzeme,

Lojistik ve Günümüze Yansımaları” (s. 213-228) adını taşıyan makalesi *Teknoloji, Malzeme, Lojistik* olarak üç başlık altında incelenmiştir. Bu unsurların Fatih Sultan Mehmed dönemindeki durumlarıyla günümüzdeki durumları karşılaştırılmıştır. *Teknoloji* başlığında İstanbul’un fethinde kullanılan topların nerede ve nasıl yapıldığı, formülüzasyonu, fetih teknolojisinde kullanılan savaş aletlerindeki malzeme; *Malzemeler* başlığında Osmanlı’nın o dönemde bir tarım toplumu olarak üretimde kullandığı madenler (hammadde), bunların fiyatları ve günümüzdeki fiyatlarla mukayesesi; *Lojistik* başlığında ise fetihden önce Edirne’de üretilen topların İstanbul yakınlarına nasıl taşındığı ve fetihden sonra şehirdeki mevcut ya da sonradan yapılan su kanalizasyonları anlatılmaktadır. Özet olarak Yılmaz, tarım toplumundan sanayi toplumuna gelene kadarki süreçte bu unsurların mevcut ve günümüzdeki durumlarını, ayrıca değişimlerini vermektedir.

Hüsrev Subaşı’nın “Fatih Döneminde Osmanlı Hat Sanatı ve Hattatları” (s. 231-238) başlığını taşıyan makalesinde, eserleri ve isimleri günümüze ulaşmış olan hattatlar ele alınmaktadır. Osmanlı’da Fatih’ten önce bile hat sanatının önemli merkezi olan Amasya’dan başlayarak burada yetişen usta hattatlardan, uzak yerlerden buraya yetişmek için gelen hattatlardan bahsedilmekte olup dönemin hattatlarının isimleri varsa eserleri, kimden icazet aldıkları toplu bir şekilde verilmiştir. Fatih döneminin ve Osmanlı’nın önemli hattatlarından olan Şeyhoğlu Hamdullah’ın yetişmesi, oluşturduğu İstanbul ekolü, eserleri, yazıyla ilgili buluşları ve aklâm-ı sittedeki başarısının anlatılmasının ardından daha sonra yine dönemin önemli ve meşhur hattatlarından olan Yahya ve oğlu Ali Sofiler’in yetişmesi ve hat sanatındaki başarıları ve başarı alanlarından söz edilmiştir.

“Fatih Cami ve Külliyesi” (s. 241-262) başlıklı makalesiyle Suphi Saatçi, külliye *Eski Fatih Cami* ve *Yeni Fatih Cami* olarak iki başlık altında incelemiştir. *Eski Fatih Cami* başlığı, Fatih’in külliyesinin inşası için neden bugünkü bulunduğu yeri seçtiği, inşa serüveni, mimari özellikleri, mimari yapılar içindeki yeri ve önemi, deprem sonucu tahribata uğrayan külliyesinin yeniden yapımında hangi belgelerden yararlanıldığından bahsetmektedir. *Yeni Fatih Cami* başlığı caminin eski plandan farklı olarak yeni düzendeki inşası, caminin yapımında kullanılan üslup, mimari karakteri genel hatlarıyla anlatılmıştır. *Külliyesinin Diğer Yapıları*, cami dışında kalan diğer yapılardan (medrese, türbeler, tabhane) ; *Külliyesinin Kaybolan Yapıları* da yangınlarda ve depremlerde ortadan kalkan yapılardan bahsetmektedir. Makale, çizim ve krokilerle de desteklenerek külliye ile ilgili kapsamlı, geniş ve doyurucu bilgiler verilmiştir.

Kemal Yavuz’un “Fatih Devri ve Sonrasında Türk Dili ve Edebiyatı” (s. 265-342) başlıklı makalesinde ilk olarak Fatih devrindeki edebiyatın ve dilin gelişim süreci ve o dönemdeki durumu kısa olarak verildikten sonra makale, *Fatih ve II. Bayezid Devrinde Türk Dili* ve *Fatih ve II. Bayezid Devrinde Türk Edebiyatı* olmak üzere iki başlık altında toplamıştır. *Fatih ve II. Bayezid Devrinde Türk Dili*, dönemin Türkçe’sini Türk dili tarihi içindeki yerini belirledikten sonra bu dönemin dil özellikleri ve bu dönemin dil özelliklerini taşıyan tüm eserleri vermektedir. *Fatih ve II. Bayezid Devrinde Türk Edebiyatı*, kendisi de bir şair olan Fatih Sultan Mehmed edebî yönüyle ele alınarak Fatih döneminin şairlerine yer verilmiş, ardından II. Bayezid edebî yönüyle değerlendirilerek dönemin şairleri ele alınmış, işlenen

şahsiyetler geniş bir şekilde anlatılmıştır. Ardından *Tasavvufi Edebiyat* başlığıyla da devrin tasavvufi şahsiyetleri ve eserleri işlenmiştir. Kemal Yavuz'un, daha önce bu dönem içerisinde ele alınmamış şairleri de ekleyerek oluşturduğu çalışma bu dönem edebiyatı için en güncel çalışmadır.

Nihat Öztoprak'a ait "Şair Avnî'nin Şiirlerine Genel Bir Bakış" (s. 346-382) başlıklı makalede, bir hükümdar olarak Avnî mahlasıyla şiirler yazan Fatih Sultan Mehmed'in şairliği ele alınmıştır. Fatih'in eğitimi, şairliğinin oluşmasındaki unsurlar ve çevresindeki şairlerden bahsedildikten sonra tezkirelere göre Avnî'nin şairliği değerlendirmeye alınmış, böylece bir şair olarak Avnî'nin edebî karakteri ortaya çıkarılmıştır. Makalenin merkezi ve ana kaynağı Avnî'nin *Divanı*'dır. *Divan*'ın eldeki nüshası ve bu nüsha üzerinden yapılan neşirleri kronolojik olarak verilmektedir. Daha sonra *Divan*, şekil hususiyetleri ve muhteva hususiyetleri ile kapsamlı olarak ele alınıp özet tahlil denemesi olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Türkan Alvan'ın "Sultan Fatih 'Veyis' Redifli Gazelinde Kimi Medh Ediyor?" (s. 386-414) başlıklı makalesinde, Fatih Sultan Mehmed'in bir gazelinde geçen "Veyis" redifi üzerinde; Avnî'nin bu şiiri kime ve ne amaçla yazmış olabileceği ihtimalleri üzerinde durulmaktadır. Bu şiirle ve Fatih ile ilgili kaynaklardaki olumlu-olumsuz rivayet ve düşünceler bir araya getirilerek bunların doğruluğu tartışılmaktadır. Daha sonra Üveysilikle ilgili bilgiler verilip gazelin kime yazılmış olabileceği ihtimalleri üzerinde durulup bu ihtimaller makul bir zeminde delillendirilerek, tasavvufi bazı unsurlara da açıklamalar getirilerek sorun çözülmeye çalışılmıştır. Bahsi geçen gazel de beyit beyit şerh edilerek makale tamamlanmıştır.

Hasan Akay'ın "Şiirde Aşkın Devleti Ya Da Devletli Aşk" (s. 417-428) başlıklı makalesinde öncelikle Platon'un *Devlet*'indeki şairlere -dolayısıyla Batı'nın- bakış açısı ile Doğu toplumlarının şair, şiir ve devlet arasındaki bağ karşılaştırılmıştır. Fatih'in şairliği, şiiri ve devlet adamlığı birleştirilerek yorumlanmıştır. Avnî'nin *Yüzün meh-i id ü ser-i zülfün şeb-i esrâ / Gamzen yed-i Mûsâ leb-i lâ'lün dem-i İsâ* matla'lı gazelindeki "sevgili"nin kim olduğu, şiirdeki kodlar sayesinde çözümlenerek bir "muamma" olan şiire açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Betül Sinan Nizam'ın "Nesri Nazmına Galip Bir Devletli: Tâcizâde Câfer Çelebi ve Mahrûsa-i İstanbul Fetihnâmesi" (s. 431-438) başlıklı makalesinde Câfer Çelebi'nin edebî şahsiyeti ile ilgili malumattan sonra *Mahrûsa-i İstanbul Fetihnâmesi* adlı eseriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Eserin tertibi ve eserin muhtevası verilerek eserle ilgili genel ve edebî değerlendirmeler yapılmıştır. Eserin hem 15. yüzyıl dil özelliklerini taşıması hem o dönem nesrinin anlaşılması hem de Câfer Çelebi'nin nesrinin güzelliğine vakıf olunması açısından önem arz ettiği belirtilmektedir.

Fatih Andı'nın "İstanbul'un Fethinin Modern Türk Şiirine Yansımaları" (s. 441-454) başlıklı makalesinde modernizmin ve geleneğin, tarih ve zaman kavramına bakışı irdelendikten sonra İstanbul'un fethi gibi önemli ve büyük bir olayın tarihi ilgilendirdiği kadar edebiyat alanında da ses getirdiği, Türk edebiyatı içinde bu tarihi *vak'*anın zengin olarak işlendiği belirtilmiştir. 19. yüzyıldan bugüne değin modern Türk şiirinde bu *vak'*anın işlenişine, seçilmesine dair sebepler ve işlenen temadaki

şairler içeriğine göre gruplandırılarak verilmiştir. Daha sonra Namık Kemal'den başlayarak 1950 sonrasına kadar şairlerin bu tema etrafında şekillenen eserlerinden söz edilmiş, bu eserler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

“Bir Gelenek İcadı Olarak II. Meşrutiyet Döneminde Gerçekleştirilen İstanbul'un Fethi Törenleri” (s. 457-478) başlıklı yazısıyla Ali Şükrü Çoruk, bir ‘gelenek icadı’ olarak kutlamaların yapılmasına neden gerek görüldüğünü ve bu kutlamaların serüvenini o dönemin gazetelerini ve basın yayın organlarını kaynak kullanarak anlatmaktadır. İlk olarak anma ve kutlama törenlerinin yapılmasındaki amaçtan söz eden Çoruk, bunun toplum için anlam ve önemini anlatmakta, milli bir bilincin uyandırılması ve milli bir hafızanın oluşturulması amacıyla nereden hareket edildiğinden bahsedip ardından Balkan Savaşları'nın bu durumdaki etkisini anlatmaktadır. İlk törenin yapıldığı tarih ve tören programı detaylarıyla sunulup konuyla ilgili dönemin gazetelerinde yazılan yazılar değerlendirilmiştir.

“Sinemada Fetih ve Fâtih” (s. 482-494) başlıklı yazısıyla Dursun Ali Tökel, Türk sinema tarihinde İstanbul'un fethini konu alan üç uzun metrajlı filmi kaleme almıştır. Tarihî filmlerin çekilmesindeki amaçtan bahsettikten sonra yazının ana konusunun bu üç film olduğunu belirten Tökel, kısa metrajlı, eğitim amacıyla çekilmiş veya belgesel yapımı filmleri konu dışı olduğu için yazısına almadığını belirtip bu konuyu işleyen ilk filmin Fransız yapımı *Bizansın İstirabı* olduğundan bahsederek daha sonra sırasıyla Türk sinema tarihinde bu konuda ilk çekilen 1951 yılında yönetmenliğini Aydın Arakon'un yaptığı *İstanbul'un Fethi*, 1983 yılında yönetmenliğini Muharrem Gürses'in yaptığı *Allah Yolunda “Fatih Sultan Mehmed”* ve son olarak 2012 yılında yönetmenliğini Fatih Aksoy'un yaptığı *Fetih 1453* adlı filmleri değerlendirmeye almıştır. Filmlerde önemli unsurlar vurgulanarak hem sinematografik açıdan hem de kurgu açısından incelemelerde bulunulmuştur.

Fehameddin Başar ve Mahmut Ak'ın birlikte kaleme aldıkları “Fatih Sultan Mehmed Döneminin Kronolojik Tarihi” (s. 498-532) başlıklı yazı Fatih Sultan Mehmed'in kısa biyografisi ve fetih süreci kısa olarak anlatıldıktan sonra dönemin olaylarının her biri tarihlendirilerek verilmiştir.

Daha önce de mezkur üniversite tarafından böyle bir kitap hazırlanmıştır ama tanıtımını yaptığımız çalışma günümüz en güncel bilgileri ihtiva etmekte, bugüne değin yapılan araştırmalardaki ortaya çıkan en son bilgilerle birlikte verilmektedir. Fahameddin Başar editörlüğünde hazırlanan *Fatih Sultan Mehmed Han* kitabı bu bakımdan önem taşımaktadır. Emeği geçen değerli hocalarımıza teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

BAŞAR, Fahameddin, *Fatih Sultan Mehmed Han*, Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.

